

MOȘTENIREA MUZEALĂ A LUI TELEKI SÁNDOR

Keywords: *history of patrimony, 1848 Revolution, modern era, contemporary era, Teleki Sándor, cult of heroes*

Cuvinte cheie: *istoria patrimoniului, revoluția de la 1848, epoca modernă și contemporană, Teleki Sándor, cultul eroilor*

Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca deține numeroase bunuri culturale donate de personalități politice sau culturale din secolul al XIX-lea. Printre aceste personalități se remarcă, în primul rând, reprezentanții marilor familii aristocratice din Transilvania.

În lucrarea de față ne propunem să prezentăm contribuțiile contelui Teleki Sándor – cunoscut participant la Revoluția maghiară de la 1848 – la îmbogățirea patrimoniului muzeal ardelean. Numeroase piese cu valoare istorică sau culturală aflate în patrimoniul muzeului de istorie din Cluj (arme, medalii, steaguri și mai ales relicve ale Revoluției de la 1848) se leagă de numele său. În acest articol vom încerca să evidențiem drumul pe care l-au parcurs aceste obiecte (prin intermediul Muzeului de Relicve ale Revoluției de la 1848 din Cluj) până în sălile de expoziție ale muzeului de istorie clujean¹.

1. Contele Teleki Sándor și constituirea colecției sale de bunuri culturale din timpul Revoluției de la 1848. Contele Teleki Sándor (1821-1892) a avut o viață lungă și un destin deosebit de spectaculos². Nu întâmplător, renumitul romancier maghiar Jókai Mór observa cu umor și admirație faptul că, în cei treizeci de ani de când se cunoșteau, el a scris romane, în timp ce Teleki a făcut romane! Teleki „a petrecut și s-a luptat alături de toate națiunile civilizate și barbare ale continentului – scria Jókai –, cunoscând gloria și atrăgând necazurile, trecând prin focuri de artilerie, furtuni ale mării și horde ale creditorilor³.”

Teleki Sándor s-a născut la Cluj, în anul 1821. A efectuat studii de drept, la Liceul Piarist din Cluj, și de filosofie, la Universitatea din Berlin. În calitatea lor de reprezentanți ai unei vechi familii nobiliare ardeleni, părinții săi ar fi dorit să-și vadă fiul în slujba Curții vieneze.

¹ Pentru istoria Muzeului de Relicve ale Revoluției de la 1848 și pentru modul în care o parte din patrimoniul acestuia a ajuns în posesia actualului muzeu de istorie din Cluj-Napoca vezi Melinda Mitu, *Date cu privire la istoria Asociației și a Muzeului de Relicve ale Revoluției de la 1848 din Cluj*, în *Acta Musei Napocensis*, nr. 35-36. II / Istorie, 1999, p. 359-368; Melinda Mitu, *Relicvele Revoluției la muzeu*, în Melinda Mitu, Ovidiu Muntean, *Rememorând Revoluția. 1848-2008*. Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, p. 4-15.

² Pentru viața contelui Teleki Sándor vezi: Jókai Mór, *Teleki Sándor. Koltó. Egy európai múzeum* (Teleki Sándor. Coltău. Un muzeu european), în *Jókai Mór összes művei* (Jókai Mór. Opere complete), Budapest, 1897, vol. 61; *Teleki Sándor emlékezései*. (Amintirile lui Teleki Sándor), ed. Görög Lívia. Budapest, 1958; *Teleki Sándor: Emlékezzünk régiekről. Emlékezések és levelezés*. (Teleki Sándor: Să ne amintim de cele vechi), ed. Csetri Elek. București, 1973; Csetri Elek, „Mulatott és harcolt” (*Petőfi Sándor arisztokrata barátja és mecénása – Teleki Sándor*) („A petrecut și s-a luptat” – Teleki Sándor, prietenul aristocrat și protectorul lui Petőfi Sándor), în *Forrás*, Kecskemét, 1998, nr.10, p. 67-77; Dávid Lajos, *Teleki Sándor és a Teleki-ház* (Teleki Sándor și Casa Teleki), în *Művelődés*, mai 2005, p. 4; Dávid Lajos, *Kalandok és legendák gróf Teleki Sándor életében* (Aventuri și legende din viața contelui Teleki Sándor), în *Művelődés*, mai 2005, p. 11-14; *Gróf Teleki Sándor aradi rabsága és hadbíróági pere* (Detenția contelui Teleki Sándor la Arad și procesul său la Curtea Marțială), conferința sculptorului László Dinyés din Budapesta, susținută cu ocazia „Zilelor Teleki”, Casa Teleki, Baia Mare, 2009.

³ Jókai, *op. cit.*, p. 335.

Destinul lui Sándor va fi marcat însă de ideile de emancipare socială și națională ale vremurilor în care trăia, idei cu care intrase în contact îndeosebi în urma călătoriilor sale prin Europa, desfășurate între anii 1841-1847⁴.

Adept al opoziției liberale maghiare, Teleki se va remarca în anii 1848-1849 ca una dintre cele mai importante figuri ale Revoluției maghiare din Transilvania. Va fi căpitan și deputat al Chioarului, iar mai apoi guvernator al Ardealului, fiind numit în această funcție înaltă de către Kossuth, în octombrie 1848. Teleki a parcurs și o remarcabilă carieră militară în armata generalului Iosif Bem, în cadrul căreia a ocupat funcții de conducere și a primit gradul de colonel⁵.

Ocupând aceste poziții, Teleki s-a afirmat, în timpul războiului civil din Transilvania, ca un adversar redutabil al taberei austriece și, implicit, al românilor pro-habsburgici. În conștiința istorică maghiară el se bucură însă de mult respect. Poetul Petőfi Sándor l-a numit „contele războinic”⁶, considerându-l un vajnic luptător pentru apărarea principiilor revoluționare și democratice.

După înfrângerea revoluției, în august 1849, Teleki a fost întemnițat în Cetatea Aradului, unde i-a întâlnit pe cei treisprezece generali ai armatei revoluționare maghiare, executați de autoritățile austriece, în data de 6 octombrie 1849, sub acuzația de trădare⁷.

Colonelul Teleki a scăpat de execuție, fiind condamnat la moarte doar în data de 15 ianuarie 1850, moment în care se afla deja în emigrație, în Franța. Datorită condamnării, a fost nevoit să trăiască în exil timp de 18 ani, până în anul 1867⁸.

Personalitatea sa a impresionat mulți politicieni și oameni de cultură ai vremii, atât din țara lui de origine, cât și din Occidentul european. În anii exilului, contele Teleki a petrecut mult timp la Paris, apoi în insulele Jersey și Guernsey, ajungând în relații amicale cu romancierii Alexandre Dumas-tatăl și fiul, cu poetul Victor Hugo și compozitorul Franz Liszt. În anul 1859 s-a alăturat cauzei *Risorgimento*-ului italian, devenind un bun camarad al lui Giuseppe Garibaldi și colonel în armata acestuia⁹.

După reîntoarcerea sa în patria natală, Teleki a ocupat din nou funcția de căpitan al Chioarului și s-a stabilit pe domeniul său de la Coltău (jud. Maramureș). Aici, în castelul său, iar mai târziu (la începutul anilor 1880) în reședința sa din Baia Mare, contele Teleki a adunat o colecție impresionantă de relicve ale Revoluției de la 1848, arme, medalii, steaguri, precum și tablouri sau alte obiecte de artă, cumpărate sau primite cu ocazia călătoriilor sale.

Colecția sa valoroasă a atras atenția multor contemporani. De exemplu, romancierul Jókai Mór scria despre prețioasele sale tablouri în ulei realizate de artiști italieni, despre colecția de desene în acuarelă primite de la Victor Hugo, precum și despre „antichitățile a căror valoare este înmăită de numele posesorilor lor de odinioară: obiecte care au aparținut unor poeți, artiști și prinți, arme din bătălii memorabile, fragmente rupte din spânzurători renumite, primul baston al lui Garibaldi, de care s-a folosit în bătălia de la Aspremonte, colecții de documente, unicate inestimabile, albume de fotografii cu portretele unor mari personalități politice și religioase, porțelanuri, o colecție de piele presată (de origine spaniolă) de o frumusețe inegalabilă” etc. „Dacă lumea ar avea cunoștință de toate aceste rarități de valoare universală – afirmă Jókai în încheiere –, acest lucru ar putea conduce la ruină până și un colecționar englez sau, datorită faptului că ele nu sunt de vânzare, l-ar putea transforma într-un hoț”¹⁰.

Colecțiile lui Teleki au fost semnalate și prezentate în presa băimăreană a vremii, în special în gazeta *Nagybánya és Vidéke* (Baia Mare și împrejurimile). De exemplu, în numărul

⁴ Csetri, *op. cit.*, p. 68-69; Dávid, *Teleki Sándor...*, p. 4.

⁵ Csetri, *op. cit.*, p. 69; Dávid, *Teleki Sándor...*, p. 4; idem, *Kalandok és legendák...*, p. 12.

⁶ Poetul Petőfi Sándor a fost bun prieten și camarad de luptă cu Teleki în vara anului 1848. Vezi Csetri, *op. cit.*, p. 70-74.

⁷ Vezi *Erdély története* (Istoria Transilvaniei), vol. III.

⁸ Dávid, *Teleki Sándor...*, p. 4; idem, *Kalandok és legendák...*, p. 12.

⁹ Csetri, *op. cit.*, p. 68; Dávid, *Teleki Sándor...*, p. 4.

¹⁰ Jókai, *op. cit.*, p. 336.

din 1 septembrie 1889 al revistei, istoricul Schönherr Gyula se referea la piesele din „acest adevărat muzeu” al contelui, vizitate de multă lume încă din timpul vieții acestuia¹¹. Alături de „arme, steaguri, săbii și medalii, mai vechi și mai noi”, Schönherr Gyula amintea și obiectele personale care i-au aparținut lui Giuseppe Garibaldi (un baston și o cămașă roșie) sau lui Iosif Bem (un valtrap și o ploscă din piele)¹².

„O relicvă impresionantă, ținută sub un abajur de sticlă – scria Schönherr în continuare – o constituie și legătura de paie pe care au dormit ultima oară cei treisprezece martiri”¹³.

În alte numere ale gazetei *Nagybánya és Vidéke* sunt amintite „brățări”, „toate medaliiile colonelului decedat”, „sigiliul său oficial și numeroase alte relicve interesante ale revoluției”¹⁴.

Imediat după moartea contelui Teleki, survenită în luna mai a anului 1892, o bună parte a colecțiilor sale – îndeosebi piesele care aminteau perioada revoluției – vor fi donate de urmașii săi Muzeului de Relicve ale Revoluției de la 1848, care și-a deschis porțile la Cluj, în data de 19 septembrie a aceluiași an.

Aceste evenimente au fost relatate pe larg de gazeta *Nagybánya és Vidéke*. În numărul din 3 iulie 1892 sunt inserate informații cu privire la intențiile donatorilor¹⁵, iar din numărul apărut în data de 27 august aflăm că relicvele revoluționare au fost transferate efectiv către muzeul ce avea să se deschidă la Cluj¹⁶.

2. Muzeul de Relicve ale Revoluției de la 1848-1849 din Cluj. Muzeul de Relicve ale Revoluției de la 1848-1849 din Cluj a funcționat ca și instituție de sine-stătătoare între anii 1892-1902. După această dată, colecțiile sale au fost gestionate de alte instituții sau asociații culturale maghiare clujene, cum erau Muzeul Carpatin (Erdélyi Kárpát-Múzeum), Muzeul Ardelean (Erdélyi Múzeum) sau Societatea Ardeleană pentru Cultura Maghiară (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület)¹⁷.

Dintr-un inventar întocmit în 18 februarie 1949¹⁸, știm că la acea dată colecția fostului Muzeu de Relicve ale Revoluției de la 1848 deținea 658 de bunuri culturale¹⁹. Aproximativ jumătate din totalul pieselor erau obiecte de artă (picturi, desene, sculpturi), precum și tipărituri sau diferite ilustrații. Acestea reprezentau scene de luptă, precum și numeroși protagoniști ai revoluției, cum ar fi Kossuth Lajos, Petőfi Sándor, Teleki Sándor, Iosif Bem, Avram Iancu etc., dar și figuri mai puțin cunoscute, ofițeri și soldați de rând din fostele unități de honvezi²⁰.

Cealaltă jumătate a colecției era alcătuită din arme, ghiulele, steaguri, diferite obiecte de echipament militar, sigilii, uniforme și accesorii de uniforme militare, cocarde, bancnote și mone-de din perioada Revoluției, obiecte folosite sau confecționate în detenție de diverși prizonieri. Multe dintre acestea se încadrau într-un mod mai special în categoria „relicvelor revoluționare”, atestând genul de interes al întemeietorilor colecției: este vorba de grămăjoare de pământ, frunze sau flori, culese de pe câmpurile de luptă, locurile de execuție sau de pe mormintele eroilor.

¹¹ [Schönherr Gyula]. *A műtörténeti kiállításról* (Despre expoziția de istoria artelor), în *Nagybánya és Vidéke*, 1 septembrie 1889.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Nagybánya és Vidéke*, 3 iulie 1892. apud Dávid, *Kalandok és legendák...*, p. 13.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 14.

¹⁷ Mitu, *Date cu privire la istoria...*, p. 364-365; Mitu, *Relicvele Revoluției...*, p. 8-14.

¹⁸ *A volt 1848-49-es Erekye Múzeum Leltára* (Inventarul fostului Muzeu de Relicve 1848-49), Cluj, 18 februarie 1949, 28 pagini dactilografiate, nesemnate, mss., MNIT Cluj. Lista a fost întocmită, probabil, cu ocazia depozitării colecției la Arhiva Muzeului Ardelean, într-o clădire de pe str. Mihail Kogălniceanu nr. 8., unde în anii 1950 va funcționa Arhiva Istorică a Academiei Române, filiala Cluj.

¹⁹ De fapt, este vorba despre 658 de poziții de inventar. La unele poziții se află inventariate mai multe obiecte (de exemplu: mai multe ghiulele sau gloanțe la un singur număr).

²⁰ Vezi pozițiile de inventar 1-216, 261-396, 495-507, 643-648.

Un loc deosebit îl ocupau obiectele care au aparținut unor personalități ale revoluției maghiare sau române, printre care se număra și tunul „Decebal”, al lui Avram Iancu²¹.

În urma transferurilor succesive ale colecției Muzeului de Relicve, survenite pe parcursul schimbărilor politice din secolul al XX-lea (de exemplu în anii 1948-1949, 1960 și 1976), aceasta va trece din administrarea asociației EMKE și a Arhivei Muzeului Ardelean în gestiunea Arhivei Istorice a Academiei Române, a Sfatului Popular Orașenesc Cluj și, în fine, în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei. De-a lungul acestui traseu, doar o parte a exponatelor colecției inițiale a ajuns în depozitele muzeului clujean. Este vorba mai ales de piesele tridimensionale (arme, sigilii, uniforme, echipament militar, obiecte confecționate de deținuți în închisorile autorităților austriece etc.) pe care le aminteam în rândurile de mai sus, în timp ce tablourile, litografiile, manuscrisele sau gazetele din timpul revoluției au ajuns în patrimoniul altor instituții de cultură, cum ar fi Muzeul de Artă, Arhivele Naționale din Cluj, Biblioteca Filialei Academiei sau Biblioteca Centrală Universitară din același oraș²².

3. *Bunuri culturale din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei care pot fi atribuite colecției lui Teleki Sándor.* De la bun început, trebuie subliniat faptul că soarta colecției Teleki, respectiv numărul și identitatea exactă a obiectelor donate, nu pot fi reconstituite cu exactitate. Cu toate acestea, vom încerca, în cele ce urmează, să alcătuim un inventar al pieselor istorice care au aparținut, în modul celor mai probabil, contelui revoluționar, pe baza unor indicii și dovezi indirecte.

Nu deținem, din păcate, o listă a obiectelor din donația originală, efectuată în 1892. „Obiectele memoriale” ale contelui Teleki sunt amintite, la modul general, în tipărituri clujene din primele decenii ale secolului al XX-lea²³, dar fără ca din acestea să rezulte numărul obiectelor și cu atât mai puțin inventarul acestei colecții.

S-au păstrat mai multe liste de inventar redactate în anii 1949²⁴, 1960²⁵ și 1976²⁶, care înregistrează bunurile culturale „moștenite” de la fostul Muzeu de Relicve ale Revoluției de la 1848. Pe baza acestora, putem reconstitui o parte din traseul parcurs de majoritatea bunurilor culturale tridimensionale, dar nu aflăm multe date cu privire la modul în care au ajuns aceste piese în posesia fostului Muzeu de Relicve.

Coroborând însă mărturiile lăsate de Jókai Mór și Schönherr Gyula, informațiile din presa vremii și inventarele din anii 1949, 1960 și 1976, deducem că o mare parte a armelor, a obiectelor confecționate în închisorile austriece și a obiectelor personale ale unor revoluționari, deținute în prezent de muzeul clujean, provin din colecția inițială a contelui Teleki.

Analiza biografiei contelui Teleki ne arată, de exemplu, faptul că acesta a fost un colaborator apropiat al lui Kossuth Lajos și al lui Iosif Bem, iar revoluționarul radical Tácsics Mihály a fost educatorul personal al lui Teleki în copilărie și în adolescență²⁷. Putem presupune

²¹ *A volt 1848-49-es Ereklje Múzeum Leltára.* Tunul „Decebal” al lui Avram Iancu este menționat la poziția 460. Acest tun (47 x 48 x 71 cm) se află în prezent în patrimoniul Muzeului Național de Istorie din București.

²² Mitu, *Date cu privire la istoria...* p. 367; Mitu, *Relicvele Revoluției...*, p. 14.

²³ *Vezi Vezető Kolozsvár városában* (Călăuză prin orașul Cluj), ed. Rigler Gusztáv, Filep Gyula. Cluj, Tip. Ajtai K. Albert, 1903, p. 29. Lucrarea atestă funcționarea Muzeului de Relicve din Cluj în sala de scrimă și gimnastică din Piața Széchenyi.

²⁴ *A volt 1848-49-es Ereklje Múzeum Leltára.*

²⁵ Două *Procese verbale de predare-preluare*, din 20 și 22 august 1960, semnate de Stelian Vieru, cercetătorii Andrei Ioan Dani și Géza Starmüller, respectiv martorii Anna Mária Lakatos și Julieta Fries. Cele două procese-verbale au fost întocmite cu ocazia transferării colecției Muzeului de Relicve ale Revoluției de la 1848, de la Arhiva Istorică a Academiei Române, filiala Cluj, la Sfatul Popular al Orașului Cluj. Procesele-verbale conțin una, respectiv trei pagini dactilografiate.

²⁶ Proces-verbal din 27 mai 1976, încheiat cu ocazia preluării colecției fostului Muzeu de Relicve din 1848, amplasată în Tumul Croitorilor, de către Muzeul de Istorie al Transilvaniei.

²⁷ Csetri, *op. cit.*, p. 68.

așadar, că samovarul și trusa de birou aparținând lui Kossuth, harta militară și panașul lui Iosif Bem²⁸, precum și tacâmurile și fața de masă folosite de Táncsics Mihály în închisoarea din Buda au intrat în posesia lui Teleki și au fost donate ulterior, de urmașii acestuia, Muzeului de Relicve ale Revoluției de la 1848 din Cluj.

Colecția Muzeului de Relicve conținea numeroase tablouri sau ilustrații tipărite cu figurile lui Kossuth²⁹ și Bem³⁰. Inventarul din 1949 menționează o serie întreagă de asemenea reprezentări, care pot proveni din colecția inițială a lui Teleki Sándor, dar despre a căror soartă nu mai știm astăzi nimic.

Tot din colecția lui Teleki pare să provină și o gravură miniaturală (4,5 cm x 5,4 cm) reprezentând cetatea Kufstein, înrămată în catifea albastră de către contesa Teleki Blanka (verișoara lui Teleki Sándor), în timpul detenției sale în faimoasa închisoare austriacă³¹.

Contesa Teleki Blanka a fost fondatoarea primei școli gimnaziale de fete cu predare în limba maghiară, deschisă în anul 1846, la Pesta. După înfrângerea Revoluției de la 1848, contesa Teleki a ajutat și a tănuțit o serie de revoluționari condamnați la moarte. Din acest motiv, precum și datorită corespondenței sale cu cercurile revoluționare din emigrație, tribunalul militar austriac o condamnă la zece ani de detenție. A fost închisă până în anul 1857, în închisorile din Brünn, Olmütz și Kufstein. Din acest ultim loc provine respectiva gravură miniaturală, care poartă, pe verso, însemnarea contesei Teleki: *Kufstein Tirólbaf[n]. Teleky Blanka grófnőtől emlékül* (Kufstein din Tirol. Amintire de la contesa Blanka Teleky)³².

Din colecția contelui Teleki trebuie să provină și ultima țigară a generalului Vécsey Károly³³, precum și legătura de paie care în inventarele actualului muzeu de istorie clujean figurează cu mențiunea: „Legătură de stof din celula unui revoluționar”³⁴. În mod clar, aceasta este aceeași piesă pe care o menționează Schönherr Gyula în 1889 („provenită din ultimul loc de odihnă al celor treisprezece martiri”). În inventarul din 1949 ea figurează ca „legătura de paie din celula generalului Damjanich”³⁵, acesta fiind unul dintre cei treisprezece generali executați de autoritățile austriece la Arad, în data de 6 octombrie 1849.

În 24 august 1849, contele Teleki Sándor a fost închis și el în Cetatea Aradului, alături de alți ofițeri ai armatei revoluționare maghiare. Prizonierii de rang înalt puteau circula în interiorul cetății. În acest fel, Teleki a devenit martor al tuturor evenimentelor importante desfășurate acolo, cum a fost procesul intentat celor 13 generali ai armatei maghiare, precum și execuția acestora. În ziua de dinaintea execuției Teleki a apucat să-și ia rămas bun de la camarazii săi, moment pe care îl va relata mai târziu, în anii de exil.

²⁸ *A volt 1848-49-es Erekllye Múzeum Leltára*: samovarul și trusa de birou ale lui Kossuth la pozițiile 235 și 236 (în inventarul actual la numerele: M 6604 și M 6608). Ambele piese au fost prezentate în cataloagele expozițiilor aniversare dedicate revoluției, respectiv în „*Fényesebb a láncnál a kard...*” *Emlékiállítás az 1848-49 évi forradalom és szabadságharc 150. évfordulójára*, Budapest, 1999, p. 207 și în Mitu, Muntean, *op. cit.*, p. 82. În *Inventarul* din 1949, harta militară și panașul lui Bem figurează la pozițiile 329 și 331, iar în inventarul actual la numerele: M 6730 și M 6562. Piese au fost prezentate în Mitu, Muntean, *op. cit.*, p. 44, 82. În *Inventarul* din 1949, tacâmurile și fața de masă ale lui Táncsics Mihály figurează la pozițiile 610 și 611, iar în inventarul actual la numerele: M 6609a și M 6610. Piese au fost prezentate în „*Fényesebb a láncnál a kard...*” p. 205 și în Mitu, Muntean, *op. cit.*, p. 84.

²⁹ Vezi *A volt 1848-49-es Erekllye Múzeum Leltára*, pozițiile: 9, 63, 213-214, 344, 379, 381, 384, 389, 392, 395, 495-500. Sculpturi care îl reprezintă pe Kossuth vezi la pozițiile: 204, 207-208, 211.

³⁰ *Ibidem*, pozițiile: 18, 73, 74, 343, 396, 644-647.

³¹ Pentru Teleki Blanka vezi Csetriné Lingvay Klára, *Nagyasszonyaink. Kiemelkedő női személyiségek Erdély és a Partium történetében*, Kiadja a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, 2001, p. 160-170.

³² *A volt 1848-49-es Erekllye Múzeum Leltára*, poziția 231. În inventarul actual figurează la numărul de inventar M 6631. Piesa a fost prezentată în Mitu, Muntean, *op. cit.*, p. 92, poziția 46.

³³ *A volt 1848-49-es Erekllye Múzeum Leltára*, poziția 641. În inventarul actual figurează la numărul de inventar M 6607. Piesa a fost prezentată în „*Fényesebb a láncnál a kard...*”, 1999, p. 204 și în Mitu, Muntean, *op. cit.*, p. 88, poziția 34.

³⁴ Număr de inventar M 6617.

³⁵ *A volt 1848-49-es Erekllye Múzeum Leltára*, p. 11, poziția 240.

Ca urmare, este foarte probabil ca Teleki (cel care, după cum scrie Dávid Lajos, președintele Asociației Teleki, „vâna relicve încă din timpul detenției de la Arad, în cazematele cetății”³⁶) să fi fost primul care a colecționat aceste mărturii ale trecutului revoluționar, ajunse astăzi în patrimoniul muzeului de istorie clujean.

4. *Bunuri culturale din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei care provin cu certitudine din colecția contelui Teleki Sándor.* Din perioada detenției contelui Teleki la Arad provin și piesele muzeale despre care putem afirma în mod cert, pe baza unor dovezi directe, că au aparținut fostului revoluționar.

În primul rând, este vorba despre un relief în lemn, cioplit de însuși contele Teleki Sándor, precum și de nouă bucăți de lemn, provenite de la spânzurătorile generalilor maghiari executați la Arad.

Cel dintâi obiect este o placă dreptunghiulară de lemn (14 cm x 11,5 cm, grosime: 2,2 cm), pe care contele Sándor Teleki a cioplit, în relief înalt, crucea și simbolurile Răstignirii, în perioada detenției sale în cetatea Aradului. Pe cele două laturi ale plăcii sunt gravate două inscripții: *Aradivár* (Cetatea Aradului) și *1849 Xbr 29-kén* (29 octombrie 1849). Pe reversul plăcii se distinge o însemnare a contelui Teleki László, fiul lui Teleki Sándor și donatorul de mai târziu al obiectului, cu privire la autorul reliefului și al celor două inscripții gravate: *Édesapám faragta aradvári fogságában. Gr. Teleki László. (Sculptat de tatăl meu, în perioada detenției sale din Cetatea Aradului și semnătura: Contele Teleki László)*³⁷.

Celelalte obiecte, respectiv cele nouă bucăți de lemn provenite din spânzurătorile generalilor martiri de la Arad, se află într-o cutie de hârtie (îmbrăcată cu material textil), sub sticlă. Cutia are dimensiunea de 25 cm x 36 cm, grosimea: 5 cm, iar lungimea bucăților de lemn variază între 17, 9 cm și 9 cm.

Este cunoscut faptul că în data de 6 octombrie 1849 cei 13 generali ai armatei revoluționare maghiare, prinși și întemnițați la Arad, au fost executați, patru prin împușcare și nouă prin spânzurare.

Deși în zilele noastre aceste „relicve” ar putea stârni controverse, probabilitatea ca ele să fie autentice și să provină chiar din locul execuției generalilor maghiari este foarte mare. Cea mai sumară analiză a mentalităților elitei din epoca romantică, pentru care onoarea, devotamentul și sentimentul datoriei reprezentau valori capitale, ne îndreptățește să credem acest lucru.

Fragmente din spânzurătorile de la Arad au început să fie păstrate imediat după execuție. Societatea maghiară a acceptat cu greu înfrângerea de la Șiria și curmarea bruscă a oricărei năzuințe de libertate de către autoritățile austriece. Maghiarii și-au onorat liderii politici și militari încă în timpul revoluției, iar cultul eroilor s-a accentuat și mai mult după înfrângerea acesteia, pe tot parcursul secolului XIX-lea. Numeroși particulari, precum și organizațiile culturale au început să colecteze obiecte de folosință cotidiană ale eroilor de odinioară sau alte lucruri legate de personalitatea acestora. Un exemplu concludent al dorinței de a păstra vie amintirea foștilor revoluționari l-a constituit și înființarea Muzeului de Relicve ale Revoluției de la 1848, la Cluj. În acest context se înscrie și demersul contelui Teleki, de colectare și conservare a obiectelor rămase de la cei 13 generali martiri, inclusiv a fragmentelor din spânzurătorile de la Arad.

Cutia în care au fost ele păstrate conținea și o etichetă cu antetul Muzeului de Relicve ale Revoluției de la 1848, care ne dezvăluie în mod indubitabil proveniența pieselor și identitatea donatorului. Eticheta poartă următoarele mențiuni: *Câte o bucată din cele nouă spânzurători ale martirilor de la Arad. Lăsământul Teleki Sándor.* De asemenea, fragmentele de spânzurători au fost amintite și în inventarul din anul 1949.

³⁶ Dávid, *op. cit.*, p. 13.

³⁷ În inventarul din 1949 piesa apare la poziția 642. Obiectul (nr. inventar actual M 6632) a fost prezentat în cataloagele „Fényesebb a lánchnál a kard...”, p. 204 și *Rememorând Revoluția...*, p. 92.

*

Alte piese care trebuie să fi provenit din colecția inițială a contelui Teleki Sándor sunt portretele, sculpturile, fotografiile sau ilustrațiile care îl înfățișează pe conte sau pe alți membri ai familiei Teleki. Același lucru îl putem spune despre documentele legate de viața și activitatea fostului revoluționar, documente care în 1949 făceau parte dintr-o colecție unitară și erau menționate în inventarul alcătuit în anul respectiv, dar care astăzi nu se mai regăsesc în patrimoniul muzeului nostru.

Inventarul din 1949 menționa, așadar, un bust din ghips, o fotografie și un portret al conelui³⁸. Mai erau amintite un desen reprezentându-l pe generalul Iosif Bem, dăruit contelui Teleki de către renumitul desenator clujean István Sárdi³⁹, precum și două documente legate de personalitatea contelui. Este vorba despre „un manuscris ministerial, din 6 mai 1849, de conferire a decorației contelui Teleki Sándor”⁴⁰ și de o „adeverință-manuscris eliberată de contele și colonelul Teleki Sándor pentru honvedul Károly Beckel, la Cluj, în 1849”⁴¹.

În prezent, aceste documente nu se află în patrimoniul muzeului de istorie clujean, tot așa după cum nici portretele unor membri ai familiei Teleki (József, László și Blanka)⁴² sau desenele realizate de Teleki Blanka în închisoarea de la Kufstein⁴³ – toate acestea menționate în inventarul din 1949 – nu se mai regăsesc în inventarele actuale. Este posibil ca ele să fi ajuns în patrimoniul altor instituții culturale din Cluj, cum ar fi Arhivele Naționale, Biblioteca Filialei Academiei sau Biblioteca Centrală Universitară.

*

În concluzie, putem reține că o parte semnificativă din bunurile culturale mobile legate de Revoluția de la 1848 și aflate în patrimoniul actual al muzeului de istorie din Cluj provin din colecția alcătuită odinioară de fostul revoluționar maghiar Teleki Sándor.

În primul rând, deși nu deținem acte de donație care să ne ajute la identificarea fără echivoc a bunurilor care provin din colecția Teleki, totuși, pe baza scrierilor lui Jókai Mór, Schönherr Gyula sau a gazetei *Nagybánya és Vidéke*, precum și a unor evidente întocmite în anii 1949 și 1976, putem afirma că o serie de arme, obiecte confecționate în închisorile austriece sau obiecte personale ale unor revoluționari de la 1848 au făcut parte, cu mare probabilitate, din colecția inițială a contelui Teleki.

În al doilea rând, există câteva piese care provin cu siguranță din colecția Teleki, prin intermediul Muzeului de Relicve ale Revoluției de la 1848, respectiv un obiect confecționat în detenție de Teleki însuși, precum și nouă fragmente de lemn din spânzurătorile generalilor maghiari executați la Arad în octombrie 1849.

În al treilea rând, putem afirma că a mai existat o categorie de obiecte colecționate de Teleki, constând din ilustrații, sculpturi, documente, care sunt amintite în inventarul din 1949, dar care nu se mai află astăzi în patrimoniul muzeului de istorie din Cluj.

Cert este faptul că la scurt timp după reprimarea Revoluției a început un proces de colecționare a obiectelor legate de aceste evenimente. Contele Teleki Sándor a fost unul dintre primii inițiatori ai acestui cult al eroilor, care va îndeplini o funcție ideologică importantă în deceniile care vor urma. Ca urmare a eforturilor sale, patrimoniul muzeal ardelean s-a îmbogățit cu o serie de piese extrem de prețioase, în calitatea lor de relicve ale Revoluției.

³⁸ *A volt 1848-49-es Erekllye Múzeum Leltára*, pozițiile 479, 42, 135.

³⁹ *Ibidem*, poziția 18.

⁴⁰ *Ibidem*, poziția 108.

⁴¹ *Ibidem*, poziția 340.

⁴² *Ibidem*, pozițiile 121, 126, 139, 140, 145, 147, 149, 153.

⁴³ *Ibidem*, pozițiile 102, 146, 150, 151.

O parte a pieselor colecționate odinioară de contele ardelean au fost etalate în cadrul expozițiilor organizate în anii 1998-1999⁴⁴ și 2008-2009⁴⁵, cu ocazia aniversării a 150, respectiv 160 de ani de la Revoluția din 1848.

Teleki Sándor's museum-related legacy

Abstract

The paper presents count Teleki Sándor's contributions to the enhancement of museum patrimony in Transylvania. He was a well-known participant in the Hungarian Revolution of 1848. Numerous objects of historical or cultural value preserved in the collection of the History Museum in Cluj (weapons, medals, flags, and especially relics of the 1848 Revolution) are connected to his name. The present paper brings to light the road these objects took until they reached the exhibition rooms of the History Museum in Cluj, through the mediation of the Museum of Relics from the 1848 Revolution in the same city. Part of the items once collected by the Transylvanian count under discussion were displayed in exhibitions organized in 1998-1999 and 2008-2009, on the anniversaries of 150 and 160 years since the 1848 Revolution.

⁴⁴ „*Fényesebb a láncnál a kard...*” (Sabia strălucește mai frumos ca lanțul), expoziție comemorativă organizată cu ocazia aniversării a 150 de ani de la Revoluția din 1848. Budapesta, 1998.

⁴⁵ Expoziția comemorativă *Rememorând Revoluția*, Cluj, 2008.